

**ВИКЛИКИ СІМЕЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ
В УКРАЇНІ: ПРАКТИЧНИЙ ТА ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТИ****CHALLENGES OF FAMILY LEGISLATION DURING MARTIAL LAW IN UKRAINE:
PRACTICAL AND THEORETICAL ASPECTS**

Менів Я.О., к.ю.н.,

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Станом на зараз, в Україні мають місце складні виклики для суспільства, зокрема для інституту сім'ї. Окрім цього, враховуються також й євроінтеграційні процеси, які мають вплив на сферу сімейного законодавства, вимагаючи гармонізації норм відповідно до міжнародних стандартів. В контексті даних процесів, теоретичні та практичні аспекти стають об'єктом особливої уваги, оскільки вони приймають нові виклики та потреби.

Стаття наголошує на тому, що війна значно ускладнює взаємодію між членами сім'ї, часто фізично розділяючи їх та ускладнюючи юридичні процеси через пошкодження інфраструктури та перебої у роботі державних інституцій. Зокрема, в статті розглядаються адаптації у законодавстві, спрямовані на захист прав дітей та забезпечення їхнього благополуччя в умовах війни, а також зміни, що були внесені для спрощення процедур розлучення і вирішення сімейних спорів.

У цьому дослідженні розглянуто як теоретичні, так і практичні аспекти викликів сімейного законодавства під час дії воєнного стану в Україні, зосереджуючись на їхньому впливі на родинні відносини, захист прав дітей тощо.

Крім того, наведені приклади судової практики судів України та ЄСПЛ, щоб проілюструвати практичні вектори розвитку сімейного законодавства. Такі як: спір між матір'ю та батьком щодо місця проживання малолітньої дитини, що є особливо актуальним через виїзд багатьох людей з України за кордон; підстави застосування такого крайнього заходу впливу, як позбавлення її батьківських прав; позбавлення батьківських прав після досягнення дитиною 18 років; наведено судові рішення ЄСПЛ, де йдеться про порушення державними органами ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з точки зору оперативності у розгляді справи.

Обґрунтовано висновки про те, що сімейне право є динамічним й підлягає постійному розвитку та вдосконаленню. Сімейні спори відображають складність і різноманітність сучасного суспільства, адаптуючись до змін у цінностях, нормах та соціальних уявленнях. Постійна необхідність в гармонізації законодавства до нових викликів і ситуацій, що виникають у сімейному житті, підкреслює важливість постійного аналізу та вдосконалення нормативно-правового поля в цій сфері.

Ключові слова: позбавлення батьківських прав, воєнний стан, сімейні спори.

In Ukraine there is a strong call for marriage and support for the institution of family. In addition, European integration processes that may impact the sphere of family law are also covered, resulting in the harmonization of norms in line with international standards. In the context of these processes, theoretical and practical aspects become an object of particular respect, as they gain new attention and demand.

The article suggests that war significantly complicates the interaction between family members, often physically separating them and complicating legal processes through damaged infrastructure and disruptions in the work of state institutions. In statistics, is considered an adaptation of the law, aimed at protecting the rights of children and ensuring their well-being in the minds of the war, as well as changes that were made to simplify separation procedures and reduce family disputes.

Whose research examines both the theoretical and practical aspects of the demands of family legislation during the war in Ukraine, focusing on its influx in the homeland, the protection of children's rights.

In addition, we have provided examples of judicial practice of the courts of Ukraine and the ESPL to illustrate practical vectors for the development of family law. Such as: the dispute between mother and father is the place where young children live, which is especially relevant due to the departure of rich people from Ukraine beyond the border; substitute the stagnation of such an extreme approach in the face of the abolition of Father's rights; the reduction of Father's rights after the child reached the age of 18; The court decision was made by the ESPL, where it is about the destruction by the sovereign authorities of Art. 8 of the Convention on the protection of human rights and fundamental freedoms from the point of view of the efficiency of the law.

The article is devoted to the fact that family law is dynamic and promotes steady development and thoroughness. Family disputes reflect the complexity and diversity of everyday marriage, adapting to changes in values, norms and social phenomena. The constant need for harmonization of legislation to new trends and situations that arise in family life reinforces the importance of a consistent analysis and thorough analysis of the regulatory and legal field in this area.

Key words: deprivation of parental rights, martial law, family disputes.

Сімейне законодавство є об'єктом дослідження протягом багатьох років. Новітні тенденції формують сучасні законодавчі ініціативи, але внаслідок збройної агресії з боку російської федерації, Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» було введено в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року, який діє і сьогодні, новітні тенденції втратили свій пріоритет перед нагальними та швидкими інтерпретаціями законодавства в безпековому аспекті [1].

Станом на зараз, в Україні мають місце складні виклики для суспільства, зокрема для інституту сім'ї. Окрім цього, враховуються також й євроінтеграційні процеси, які мають вплив на сферу сімейного законодавства,

вимагаючи гармонізації норм відповідно до міжнародних стандартів. В контексті даних процесів, теоретичні та практичні аспекти стають об'єктом особливої уваги, оскільки вони приймають нові виклики та потреби.

У цьому дослідженні буде розглянуто як теоретичні, так і практичні аспекти викликів сімейного законодавства під час дії воєнного стану в Україні, зосереджуючись на їхньому впливі на родинні відносини, захист прав дітей тощо.

Зокрема, проблематика сімейних спорів в умовах дії воєнного стану на території України в більшій мірі стосується наступних питань:

– позбавлення батьківських прав;

– підстави і правові механізми повернення дітей, вивезених за кордон одним з батьків чи іншим членом сім'ї після 24.02.2022 р., евакуйованих та примусово переміщених дітей до країни-агресора;

- спільне забезпечення батьками інтересів дитини у вихованні, навчанні та визначенні її місця проживання;
- комунікаційні складнощі у взаємодії з дитиною дру-гому з батьків чи іншим родичам;
- аліментні зобов'язання.

Також в умовах дії воєнного стану виокремлюється проблематика щодо спадкових спорів через такі фактори:

- пошкоджене/зруйноване майно, яке входить до спадкової маси;
- втрата документів, які слугують підтвердженням родинного статусу зі спадкодавцем;
- реалізація правомочностей дитиною – спадкоємцем;
- встановлення факту смерті (загибелі) спадкодавця;
- втрата правостановлюючих документів;
- підтвердження/встановлення факту народження дитини спадкодавця;
- здійснення спадкових прав під час перебування спадкоємця за межами країни;
- підтвердження фактів родинних зв'язків та інших обставин у справах щодо спадкування.

Варто зауважити, що сімейно – спадкові спори ускладнені фактором введення в Україні воєнного стану, оскільки наявна інтеграція ситуації в суміжні спори та судові провадження з державними органами стосовно питань виплат, пов'язаних з загибеллю члена сім'ї, призначення пенсії по втраті годувальника, отримання пільг та компенсацій, пов'язаних зі статусом члена сім'ї загиблого [2].

У зв'язку із вищенаведеним, було прийнято низку законодавчих ініціатив в аспекті сімейного права, зокрема, але не виключно постановою Кабінету Міністрів України (надалі – КМУ) від 24 січня 2023 р. № 66 «Про забезпечення здійснення закордонними дипломатичними установами України повноважень у сфері державної реєстрації актів цивільного стану в умовах воєнного стану», якою передбачено, що в умовах воєнного стану до набрання чинності законом щодо врегулювання відносин з проведення державної реєстрації актів цивільного стану закордонними дипломатичними установами України визначені Міністерством закордонних справ закордонні дипломатичні установи України:

- 1) проводять державну реєстрацію актів цивільного стану, вносять зміни до активних записів цивільного стану, поновлюють та анулюють їх, повторно видають свідоцтва про державну реєстрацію актів цивільного стану та видають витяги з Державного реєстру актів цивільного стану громадян з використанням зазначеного Реєстру як органи державної реєстрації актів цивільного стану, що здійснюють його ведення;

- 2) здійснюють надання послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану громадянам України незалежно від місця їх проживання (перебування);

- 3) застосовують законодавство, яким у своїй діяльності керуються органи державної реєстрації актів цивільного стану, що здійснюють ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян;

- 4) передають на зберігання актові записи цивільного стану на паперових носіях до Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ) у порядку, визначеному законодавством [3].

В даному контексті додатково слід відмітити, що Міністерством закордонних справ України було виокремлено перші закордонні дипломатичні установи, що забезпечуватимуть діяльність у сфері державної реєстрації актів цивільного стану відповідно до вищевказаної постанови: посольства України в Грузії, Республіці Казахстан, Республіці Польща, Турецькій Республіці, Федеративній Республіці Німеччина; генеральні консульства України в Кракові, Любліні, Вроцлаві Республіки Польща, Дюссельдорфі, Гамбурзі, Франкфурті-на-Майні, Мюнхені Федеративної Республіки Німеччина, Стамбулі Турецької Республіки; консульства України в Гданську Республіки Польща, Анталії Турецької Республіки [4].

Постановою КМУ від 18 квітня 2023 р. № 339 «Деякі питання захисту осіб, у тому числі дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України» визначено, що міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, голови обласних, Київської міської військових адміністрацій разом з іншими державними органами щомісяця забезпечують подання інформації про осіб, у тому числі дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України, до державного підприємства «Український національний центр розбудови миру» з метою внесення такої інформації до Єдиного реєстру осіб, в тому числі дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України; державне підприємство «Український національний центр розбудови миру», яке згідно з розпорядженням КМУ від 31 травня 2022 р. № 434 «Питання виконання Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року» (Офіційний вісник України, 2022 р., № 46, ст. 2535) виконує функції Національного інформаційного бюро відповідно до Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р.: здійснює збір та внесення до Єдиного реєстру осіб, в тому числі дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України, інформації про осіб, в тому числі дітей, депортованих, примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України; забезпечує обмін інформацією з Міжнародним комітетом Червоного Хреста, Центральним агентством з розшуку Міжнародного комітету Червоного Хреста та іншими міжнародними організаціями про осіб, в тому числі дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України тощо [5].

Також Постановою КМУ від 1 червня 2023 р. № 576 «Про внесення змін до деяких постанов КМУ щодо провадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України під час воєнного стану». До прикладу даною Постановою доповнено пункт 78 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженому постановою КМУ від 24 вересня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» наступним змістом: *«Влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, які проживають (перебувають) на територіях активних бойових дій та тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Мінреінтеграції, для яких не визначена дата завершення бойових дій або тимчасової окупації, не проводиться»* [6].

При цьому, наявна низка законопроектів, які були зареєстровані під час дії воєнного стану, наприклад, Законопроекти «Про внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо засад обов'язкової евакуації дітей» (номер, дата реєстрації: 9207 від 14.04.2023); «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей -сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа в галузі освіти» (номер, дата реєстрації: 9231 від 21.04.2023); «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення організаційно правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» про підвищення ефективності прийняття рішень, направлених на забезпечення захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (номер,

дата реєстрації: 9324 від 25.05.2023); «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми» (номер, дата реєстрації: 6393-д від 09.06.2023), «Про внесення змін до статті 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо усунення законодавчого недоліку (прогалини) відносно адміністративної відповідальності батьків або осіб, які їх замінюють, за ухилення від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання малолітніх дітей» (номер, дата реєстрації: 9390 від 15.06.2023) тощо.

Варто звернути увагу не тільки на теоретичний аспект, й на практичний. З огляду на національне законодавство слід виокремити **Постанову Касаційного цивільного суду у складі Верховного суду від 16 лютого 2024 року у справі № 465/6496/19** (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/117074192>), де зазначається щодо тлумачення ст. 161 СК України (спір між матір'ю та батьком щодо місця проживання малолітньої дитини), а саме, чи передбачає дана стаття модель спільної фізичної опіки батьків над дитиною. У пункті 67 Загального коментаря № 14 від 29 травня 2013 року Комітет ООН з прав дитини зазначив, що в інтересах дитини доцільно виходити зі спільної батьківської відповідальності. Приймаючи рішення в інтересах дитини, суддя має враховувати право дитини мати і зберігати стосунки з обома батьками. У Резолюції «Рівність і спільна батьківська відповідальність: роль батька» від 02 жовтня 2015 року № 2079 Парламентська Асамблея Ради Європи підкреслила необхідність поваги органів влади держав-членів до права батьків нести спільну відповідальність, забезпечивши, щоб сімейне право передбачало у разі роздільного проживання батьків або розірвання шлюбу можливість спільної опіки над дітьми в їх найкращих інтересах на основі взаємної згоди між батьками (пункт 2). Вищезазначене виокремлюється у п. 100 та п. 101 Постанови. Спільне батьківство слід сприймати як координацію між дорослими у їхніх батьківських ролях і здатність підтримувати та допомагати один одному, воно сприяє покращенню співпраці між батьками та зменшенню ризику потенційних суперечок, оскільки така модель вільна від тягаря переможець-переможений (п. 103). Водночас труднощі, пов'язані із спільною опікою, належать до початкового періоду адаптації, і завдяки тривалому контакту батьків ці труднощі поступово зникають. Спільна фізична опіка сприяє відкритому спілкуванню між батьками, мінімізації конфліктів та розчарувань, приносить користь стосункам матір-дитина і батько-дитина (п. 104). З урахуванням вищезазначеного, при вирішенні спору між розлученими батьками про визначення місця проживання дитини суд з урахуванням обставин справи має право розглянути питання щодо визначення місця проживання дитини з одним із батьків із забезпеченням контакту дитини з іншим з батьків чи застосування спільної фізичної опіки з почерговим проживанням дитини у помешканні кожного з батьків за відповідним графіком. У постанові від 26 жовтня 2022 року у справі № 750/9620/20, від 04 жовтня 2023 року в справі № 208/4667/20, від 14 грудня 2022 року у справі № 742/2571/21, від 10 січня 2024 року у справі № 183/3958/20 Верховний Суд звертає увагу на можливість застосування судами моделі спільної фізичної опіки батьків над дитиною (п. 105). Використання спільної фізичної опіки у цій справі спрямоване на повернення матері у життя і виховання дітей, які потребують як материнського, так і батьківського виховання, що у їх синтезі формують основу становлення дітей як повноцінних членів суспільства (п. 121) [7].

Також варто відмітити **Постанову Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 29 листопада 2023 року у справі № 607/15704/22** (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/115517789>), де батько в позовній

заяві зазначав, що через повномасштабне вторгнення РФ відповідачка разом з неповнолітнім сином, за спільною згодою, переїхала до Польщі, де має неофіційний підробіток, а саме займається прибиранням у приватних будинках, а ще додатково залучала до такої роботи неповнолітнього сина. У вересні 2022 року між сторонами було розірвано шлюб, також укладено нотаріально посвідчений договір про визначення місця проживання, утримання та виховання дитини батьком. КЦС ВС звернув увагу, що суди першої та апеляційної інстанцій зробили правильний висновок про відсутність підстав застосовувати до відповідачки такий крайній захід впливу, як позбавлення її батьківських прав. Позивачем не було доведено умисного невиконання відповідачкою своїх батьківських обов'язків щодо неповнолітнього сина, з яким вона разом проживає в Польщі та саме в цій країні син продовжує здобувати середню освіту.

Суд додатково зазначив, що виховання дитини має спрямовуватися на розвиток її особистості, поваги до прав, свобод людини і громадянина, мови, національних історичних і культурних цінностей українського та інших народів, підготовку дитини до свідомого життя у суспільстві в дусі взаєморозуміння, миру, милосердя, забезпечення рівноправності всіх членів суспільства, злагоди та дружби між народами, етнічними, національними, релігійними групами. ВС в оцінці обставин справи виходить з того, що на перше місце суд ставить якнайкращі інтереси дитини, оцінка яких включає знаходження балансу між усіма елементами, потрібними для постановлення рішення. Позбавлення батьківських прав (тобто прав на виховання дитини, захист її інтересів, на відібрання дитини в інших осіб, які незаконно її утримують, тощо), що надані батькам до досягнення дитиною повноліття і ґрунтуються на факті спорідненості з нею, є крайнім заходом впливу на осіб, які не виконують батьківських обов'язків, а тому питання про його застосування потрібно вирішувати лише після повного, всебічного, об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема ставлення батьків до дітей. Крім того, КЦС ВС визначив, що суди не можуть покласти в основу свого рішення лише факт визнання позову відповідачем, не дослідивши обставин справи. Таким чином повинно мати місце не лише визнання позову, а й законні підстави для його задоволення [8].

Подібні за змістом висновки **Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду зазначив у постанові від 22 листопада 2023 року у справі № 214/5134/22** (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/115201911>), де батько вказував, що в червні 2022 року, через тиждень після народження дитини, матір прийняла рішення залишити доньку на нього та виїхала в невідомому напрямку. В серпні 2022 року матір надала нотаріально засвідчену згоду на тимчасовий виїзд позивача з малолітньою дочкою до Польщі, де вони були взяті на облік. Орган опіки та піклування надав рішення про доцільність позбавлення батьківських прав матері, посилаючись на подану нею в грудні 2022 року заяву, в якій вона не заперечує проти позбавлення її батьківських прав. Додатково суд визначив, що виховання в сім'ї є першоосновою розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо і лише за наявності вини у діях батьків. Верховний Суд погодився з рішеннями судів попередніх інстанцій про відмову в задоволенні вимоги про позбавлення батьківських прав. Зокрема, ВС урахував, що подана електронним шляхом до суду першої інстанції заява від імені відповідачки, у якій вона не заперечує проти позову, не скріплена електронним підписом; долучена до позовної заяви нотаріально засвідчена заява матері про згоду на тимчасовий виїзд позивача з дитиною за кордон не може

свідчити про те, що відповідачка свідомо ухиляється від виконання своїх батьківських обов'язків. Водночас колегія суддів КЦС ВС не прийняла надіслану позивачем нотаріально засвідчену заяву матері дитини про визнання позову з підстав, передбачених ч. 4 ст. 206 ЦПК України, оскільки визнання відповідачкою позову в цьому випадку порушує права та інтереси малолітньої дитини [9].

Завершуючи аналіз практики національних судів, важливо виокремити Постанову Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 29 січня 2024 року у справі № 185/9339/21 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/117043621>), де наявні висновки щодо існуючих підстав для відступлення від позицій, викладених у постановках Верховного Суду у складі колегій суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 11 вересня 2019 року в справі № 219/3759/2014-ц та від 01 лютого 2023 року в справі № 761/6749/20, постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Третьою судовою палатою Касаційного цивільного суду від 04 жовтня 2021 року у справі № 686/16902/20. Загалом ОП КЦС ВС розглядає аспект позбавлення батьківських прав після досягнення дитиною 18 років. Вочевидь, переважна кількість батьківських прав та обов'язків стосується дитини до досягнення нею повноліття, проте й після досягнення дитиною повноліття правовий зв'язок між батьками та їхніми дітьми не припиняється, батьківські права продовжують існувати. Досягаючи повноліття, особа втрачає правовий статус дитини в розумінні закону, проте сімейні відносини між батьком/матір'ю та сином/дочкою після досягнення дитиною повноліття не припиняються, між ними зберігається правовий зв'язок як батьків та дитини. Це відповідно означає й існування між ними взаємних особистих немайнових та майнових прав і обов'язків, які є чинними впродовж усього життя, а окремі з них – навіть після смерті одного з них. Тож навіть після досягнення дитиною повноліття батьки, які не позбавлені батьківських прав стосовно такої дитини, зберігають певні права та обов'язки щодо неї, які ґрунтуються на їх кровному спорідненні. Із повноліттям дитини «з'являються» права батьків на утримання з боку повнолітніх сина/дочки та виникають відповідні кореспондуючі їм обов'язки. Батьки, не позбавлені батьківських прав є спадкоємцями за законом своєї дитини. Таке нормативне регулювання сімейних відносин між батьками та повнолітніми сином/дочкою є втіленням моральних засад суспільства, за яких батько та матір, які належно виконували свої обов'язки щодо власної дитини протягом тривалого часу (від народження і до досягнення дитиною повноліття, а в певних випадках навіть після досягнення повноліття), мають право на утримання від повнолітніх сина/дочки, а також на спадкування за законом. ОП КЦС ВС вважає, що факт досягнення дитиною повноліття під час розгляду спору по суті та ухвалення відповідного судового рішення не може впливати на правовий результат вирішення справи судом, оскільки суд має оцінювати у сукупності факти виконання/невиконання батьками своїх обов'язків щодо дитини за період до її повноліття, які й стали підставою для звернення до суду з відповідним позовом. Приписи СК України та інших законодавчих актів не містять заборони позбавлення батьківських прав стосовно сина/дочки після досягнення ними повноліття. ОП КЦС ВС також зауважує, що досягнення дитиною повноліття під час розгляду цивільної справи судом не може бути самостійною підставою для відмови у задоволенні позову про позбавлення батьківських прав [10].

Згідно із ч. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права [11]. Тож в даному контексті потрібно відмітити рішення Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ) від

14 березня 2024 року за заявою № 62020/14 в справі «MOLDOVAN v. UKRAINE» (<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-231547>), де виокремлено аспект щодо ДНК-тесту, а саме, чи може ДНК-тест бути доказом батьківства згідно ч. 3 ст. 53 Кодексу про шлюб та сім'ю України (надалі – КпШС), який втратив чинність, але цей момент більш зацікавлює при розгляді даного кейсу. ЄСПЛ прийшов до висновку, що мало місце порушення ст. 8 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (право на повагу до приватного і сімейного життя). У цій справі національні суди відхилили заяву заявника в основному через недоведеність, що його мати і померлий, ймовірний батько коли-небудь спільно проживали або, що він визнавав своє батьківство будь-яким чином. Ці обставини вимагались КпШС 1969 року, який був визнаний щодо застосування до справи заявника згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду від 2006 року (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>), з огляду на дату народження заявника (§ 45 рішення). КпШС 1969 року був прийнятий в той час, коли тестування ДНК ще не було поширеним. Таким чином, положення ст. 53 КпШС надавали можливість встановлювати батьківство на «соціальних» підставах. Ці положення залишалися незмінними протягом десятиліть, навіть коли надійне тестування ДНК вже широко використовувалося (§ 46 рішення). У цій справі Апеляційний суд, підтвердивши застосовність КпШС 1969 року і роз'яснивши, що для дитини, народженої до 1 січня 2004 року, докази ДНК самі по собі не можуть бути підставою для судового визнання батьківства, зробив додатковий коментар, мимохідь згадавши про сумніви щодо достовірності доказів ДНК, поданих заявником. Касаційний суд підтримав цей підхід у своєму рішенні (§ 49 рішення). Суд не покликаний вирішувати питання щодо достовірності результатів ДНК-тесту, оскільки з аргументації національних судів у будь-якому випадку очевидно, що у справі заявника застосовувався СК України 1969 року, єдиними обставинами, які фактично могли вважатися належними доказами батьківства, були «соціальні» обставини, передбачені цим кодексом. Питання, яке стоїть перед Судом, полягає не в тому, чи були достовірними докази ДНК або чи був він насправді батьком заявника, а виключно в тому, чи свідчать застосований підхід і результати провадження про порушення позитивних зобов'язань держави за ст. 8 (§ 51 рішення). У національному провадженні, яке розпочалося у 2012 році, суди керувалися Постановою Пленуму Верховного Суду 2006 року, яка вимагала застосування до справи заявника КпШС 1969 року, що робить доказ спільного проживання необхідним для визнання батьківства. На думку Суду, результати такого підходу можна порівняти з наслідками негнучких строків або інших процесуальних обмежень, які унеможливають встановлення або оспорування батьківства, зокрема з використанням нових методів тестування. Суд неодноразово вказував, що такі обмеження суперечать важливості інтересу приватного життя (§ 52 рішення). Хоча до функцій Суду не входить тлумачення національного законодавства або висловлення думки щодо доцільності правового регулювання, обраного законодавчим органом держави-відповідача у певній сфері, але за цих обставин Суд доходить висновку, що зазначений підхід національних судів у поєднанні з їхньою нездатністю розглянути надані їм докази ДНК з достатньою ретельністю, становив порушення їхніх позитивних зобов'язань за ст. 8 щодо забезпечення права заявника на повагу до його приватного життя (§ 53 рішення) [12].

Також варто виокремити рішення ЄСПЛ від **04 травня 2023 року за заявою № 28982/19 в справі «BAHAROV v. UKRAINE» (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-225744>),** де зазначається щодо порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з точки зору оперативності у розгляді справи.

ЄСПЛ звернув увагу, що провадження на національному рівні щодо повернення дитини заявника тривало понад два роки у судах трьох інстанцій і супроводжувалося затримками, відповідальність за які, головним чином, несли органи державної влади. Зокрема, управління юстиції знадобилось близько шести місяців, щоб ініціювати провадження в національному суді, а у Верховному Суді відбулась затримка приблизно в один рік, що сприяло значному перевищенню шеститижневого терміну, встановленого ст. 11 Гаазької конвенції (Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980 року) для провадження цього виду. Також ЄСПЛ відзначив, що попри часткове сприяння заявником загальній тривалості провадження внаслідок подачі процесуальних клопотань та скарг, його дії не призвели до значних затримок і немає доказів, що він зловживав своїми процесуальними правами. З огляду на це, а також той факт, що заявник не мав можливості контактувати зі своєю дитиною, якій було шість років на момент, коли її забрала

мати, упродовж тривалого періоду під час провадження, ЄСПЛ зробив висновок, що органи державної влади не розглянули справу оперативно та констатував порушення ст. 8 Конвенції [13].

Враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що сімейне право є динамічним й підлягає постійному розвитку та вдосконаленню. Сімейні спори відображають складність і різноманітність сучасного суспільства, адаптуючись до змін у цінностях, нормах та соціальних уявленнях. Постійна необхідність в гармонізації законодавства до нових викликів і ситуацій, що виникають у сімейному житті, підкреслює важливість постійного аналізу та вдосконалення нормативно-правового поля в цій сфері. Судова практика даної тематики розширюється з кожним днем, яка у свою чергу дає можливість систематизувати методiku використання норм. На сьогоднішній день, суди в Україні продовжують активно виконувати свої обов'язки з метою забезпечення громадянам можливості використовувати гарантоване Конституцією України право на судовий захист навіть у період дії воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Сімейні та спадкові відносини під час війни: актуальна практика : веб-сайт. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/simeini-ta-spadkovi-vidnosini-pid-cas-viini-aktualna-praktika> (дата звернення: 10.04.2024).
3. Про забезпечення здійснення закордонними дипломатичними установами України повноважень у сфері державної реєстрації актів цивільного стану в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 24.01.2023 р. № 66. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2023-%D0%BF> (дата звернення: 10.04.2024).
4. Що треба знати українцям про одруження за кордоном: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/shcho-treba-znaty-ukraintsiam-pro-odruzhennia-za-kordonom> (дата звернення: 10.04.2024).
5. Деякі питання захисту осіб, у тому числі дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Постанова КМУ від 18.04.2023 р. № 339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/339-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
6. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо провадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України під час воєнного стану: Постанова КМУ від 01.06.2023 р. № 576. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 465/6496/19 (провадження № 61-16408св23) від 16.02.2024. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117074192>.
8. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справі № 607/15704/22 (провадження: № 61-11993св23) від 29.11.2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115517789>.
9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 214/5134/22 (провадження № 61-11542св23) від 22.11.2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115201911>.
10. Постанова Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справі № 185/9339/21 (провадження: № 61-8918сво23) від 29.01.2024. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117043621>.
11. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. С. 260.
12. Рішення Європейського суду з прав людини «MOLDOVAN v. UKRAINE» від 14.03.2024 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-231547>.
13. Рішення Європейського суду з прав людини «BAHAROV v. UKRAINE» від 04.05.2023 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-225744>.